

Szabó Zoltán: Az aradi vértanúk emlékezete

A Habsburg uralkodóház képviselőjében a Bresciában már kipróbált "hiéna" Julius HAYNAU tábornok a világsi fegyverletételt követően azonnal megkezdte a megtorlásokat. 1849 október 6-án a szabadságarc dicsőséges főtisztjeit, mint valami gonosztevőket kötél általi, (PÖLTENBERG ERNŐ, TÖRÖK IGNÁC, LAHNER GYÖRGY, KNEZICH KÁROLY, NAGY-SÁNDOR JÓZSEF, LEININGEN-WESTENBURG KÁROLY, AULICH LAJOS, DAMJANICH JÁNOS, VÉCSEY KÁROLY), illetve négy főtisztet "kegyelemből" golyó általi halálra ítélték, és végezték ki Aradon. (DESSEWFFY ARISZTID, LÁZÁR VILMOS, SCHWEIDEL JÓZSEF, KISS ERNŐ)

A véres kivégzések a magyar nemzetre, de bátran kijelenthetjük, hogy az európai közvéleményre is sokkolóan hatottak és előrevetítették az önkényuralom hosszú évtizedeit. Aki figyelemmel kíséri az utóbbi évtizedek társadalmi-politikai változásait, az tanúsíthatja, hogy az aradi vértanúk kivégzésének emléke máig kitapintható mély nyomokat hagyott népünk emlékezetében, és 150 év múltán is élő történelmi hagyományként kezelhetjük.

Az aradi vértanúk kultuszának történetét mindjárt a kivégzés napjával kell kezdenünk, hiszen - a szemtanúk elbeszélése alapján - már egy-két órával a kivégzéseket követően a nép roppant tömegekben zarándokolt arra a helyre, melyet a zsarnokság "Golgothává avatott". Mindenki sírt, imádkozott, és ezen a napon minden boltot, nyilvános helységet bezártak. "Az aradi vértanúk" című ponyvafüzet szerint már a kivégzés napján kezdetét vette az áldozatok tárgyi hagyatékának gyűjtése. Az egyre szélesebbre dagadó országos kegyelet hihetetlen bőségben termelte a másodlagos emlékeztetőket, amelyek terjesztésénél már az üzleti szempontok sem hiányoztak. Sokszorosított formában számtalan kő- és olajnyomat került a piacokra, vásárokra, amelyekből még napjainkban is találunk jó néhányat a lakószobák falain. Például Thorma János: "Az aradi vértanúk" című festményét a nagyközönség előbb ismerhette meg sokszorosított olajnyomatos formában, mint eredetiben, hiszen politikai okokból csak 1905-ben állították ki. A könyvművek közül Gerhart Henrik: "Az aradi vértanúk" című nyomata vált a legnépszerűbbé, amit természetesen Bécsben nyomtattak. A nyomtatott emléklapok hatására a népművészetben is fellelhetők a vértanúhalált halt tábornokok ábrázolásai. Ezek közül külön kiemelkednek azok a Veszprém megyében készült díszbotok, ahol a pásztorfaragások hagyományos technikájával, a könyomatos képek másolásával több változatban készítettek dísz- és sétabotokat.

A szójhagyományban rengeteg apró mozzanat maradt meg különösen a kivégzésekkel kapcsolatban. Az 1948-ban 82 éves Halász János úgy mesélte el, hogy "Kiss Ernőt vállon találta a golyó, hát térdre bukott, aztán egy katona odarohant és egészen a fülébe dugta a puskát, úgy lútte le". A szerb - vagy ahogyan a kortársak nevezték rá - származású Damjanich Jánost lábtörése miatt parasztszekéren vitték a vesztőhelyre, aki a kocsin végig szivarozott. Utolsó előttinek végezték ki és Balogh Mihály kertai lakos (Veszprém megye) úgy mondta el 1947-ben, hogy "...a hóhérját külön figyelmeztette:

"Vigyázz fattyú föl ne borzold a szakállamat! Aztán megölelte a fát.

Vers is van rula:

Odalip az akasztófa közelébe,
Megöleli, megcsókolja keservibe,
Isten hozzád szabadságom keresztfája.
Érted halok, meg hazámért, nem hiába!"

Az elmondások szerint az utolsó kivégzett Vécsey Károly aki Damjanich Jánossal köztudottan haragban volt, odament a kihűlő félben lévő tábornoktársához és kezét csókolta neki. (Ezt a momentumot a történészek vitatják, mivel a kivégzésen jelenlévők egyike sem tesz róla említést!)

A fent idézett szövegrészlettel kapcsolatban egyértelmű, hogy az idézett szöveg "Az aradi vértanúk nótájának" egy versszaka. A népi kéziratos verseskönyvekben szép számmal található olyan kéziratos dal, amely az aradi vértanúkról szól, hiszen rengeteg költemény terjedt így kéziratos formában a szabadságharc leverése után. Sándor István, Újváry Zoltán és Mándoki László kutatásaiból tudjuk, hogy különböző változatokban az egész országban ismerték a valószínűleg műköltői eredetű népies dalt. A gyűjtők azt is feljegyezték, hogy az ország különböző helyein, így Zala megyében, Szabolcs-Szatmárban, és a Bács-Kiskun megyei Mélykúton is, a lakodalmakban éjfélkor tambura zenekari kísérettel közösen énekelték a dalt.

Ehhez kapcsolható, hogy a Csepel-szigeten található Tökölön az 1930-as években egy újonnan épült háromszobás lakóház udvari frontján, a tornácon, másik három kép társaságában a ház (rác)horvát nemzetiségű lakói az aradi 13 vértanút is megrendelték attól a vándorfestőtől, aki a vidéket járta. A mester több hónapon keresztül bentlakásosan végezte a munkát, ami már akkor is komoly kiadást jelentett. Tökölön főként katolikus vallású rác (horvát) népesség él. A két világháború között alakult egy kiváló férfikórus, ami napjainkig működik a faluban. A rác kórus tagjai az 1930-as, 1940-es években október 6-án a fent említett lakóház udvarán a falifestmény előtt énekelték el az aradi vértanúk nótáját, természetesen magyar nyelven.

Forrás: <http://www.neprajz.hu/48/tanulmanyok/tan8.shtml>